

DİJİTAL EŞİTSİZLİĞİ ANLAMAK: ERKEN TESPİT VE EYLEM İÇİN BİBLİYOMETRİK ANALİZ

Selfiye ÖZKAN

Giresun Üniversitesi, Türkiye

selfiyeozkan@outlook.com

<https://orcid.org/0000-0002-2983-4354>

<i>Atf</i>	ÖZKAN, S. (2023). DİJİTAL EŞİTSİZLİĞİ ANLAMAK: ERKEN TESPİT VE EYLEM İÇİN BİBLİYOMETRİK ANALİZ. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15(4), 547-571.
------------	--

ÖZ

Günümüzde dijital teknolojinin hızla yayılması ve kullanımının artması, bireylerin, toplulukların veya ülkelerin dijital teknolojilere erişim, kullanım ve faydalanma konularında farklılıklara neden olmaktadır. Özellikle 2010'lu yıllarla birlikte taşınabilir cihazların bireyin hayatına girmesi ve kurumların dijitalleşerek birçok işlemin çevrimiçi gerçekleştirilmesi gerekliliğini de beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda bu araştırmanın amacı dijital eşitsizlik üzerine yürütülen çalışmaların bibliyometrik analiz yöntemi ile çözümlenerek dijital eşitsizlik sorunsalına ilişkin arka plana ulaşmaktır. 2003 ve 2023 yılları arasında Scopus veri tabanı üzerinden yayımlanmış çalışmalar incelenmiş elde edilen veriler VOSviewer 1.6.6 yazılımı kullanılarak görselleştirilmiştir. Analiz sonucunda dijital eşitsizlik alanında en fazla çalışma gerçekleştiren ülkeler ABD, Birleşik Krallık, Rusya Federasyonu, Hollanda ve İsviçre'dir. Dijital eşitsizlik alanında en fazla yayın yapan ve yazarlar arası iş birliği en yüksek araştırmacılar Hargittay, E., A. Van Deursan, A. Van Dijk ve M. Ragnedda'dır. Dijital eşitsizlik çalışmalarının yayımlandığı dergilere "Information Communication and Society", "New Media and Society", "Computer in Human Behavior" dergileri öncülük etmektedir. İncelenen makaleler kapsamında en fazla kullanılan anahtar kelimelere dijital eşitsizlik ve dijital bölünme kelimeleri öncülük etmektedir. Makalelerin özet kısmında kullanılan kelimelerin sıklık düzeyleri incelendiğinde, bölünme, bölgeler, internet, öğrenciler ve eğitim kelimelerinin daha sık kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Dijital eşitsizlik konusundaki araştırmaların en yoğun olduğu ülkeler genellikle Batı merkezli ekonomilere aittir. Bu durumda, mevcut eşitsizliklerin ve araştırma ilgilerinin, ekonomik ve teknolojik gelişmişlik düzeylerinin göz önünde bulundularak diğer bölgelerdeki farklı eşitsizlik dinamiklerinin de araştırılmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Dijital Eşitsizlik, Dijital Sermaye, Dijital Bölünme, Bibliyometrik Analiz.*

Geliş tarihi: 17.06.2023 – Kabul tarihi: 05.09.2023, DOI: 10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/iausbd_v15i4006

Araştırma Makalesi-Bu makale iThenticate programıyla kontrol edilmiştir.

Copyright © İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

UNDERSTANDING DIGITAL INEQUALITY: A BIBLIOMETRIC ANALYSIS FOR EARLY DETECTION AND ACTION

ABSTRACT

In today's world, the rapid spread and increasing use of digital technology have led to disparities in individuals', communities', or countries' access to, usage of, and benefits from digital technologies. Particularly since the 2010s, the introduction of portable devices into individuals' lives and the necessity for institutions to digitize, leading to the online execution of many processes, have become essential. Within this context, the aim of this study is to employ bibliometric analysis to examine the studies conducted on digital inequality, aiming to uncover the background of the digital inequality issue. Works published between 2003 and 2023 were examined using the Scopus database, and the acquired data was visualized using VOSviewer 1.6.6 software. As a result of the analysis, the countries with the highest number of studies in the field of digital inequality are the USA, the United Kingdom, the Russian Federation, the Netherlands, and Switzerland. The researchers who conducted the most publications and exhibited the highest level of collaboration among authors in the field of digital inequality are Hargittay, E., A. Van Deursan, A. Van Dijk, and M. Ragnedda. The journals leading in the publication of studies on digital inequality are "Information Communication and Society," "New Media and Society," and "Computers in Human Behavior." Among the examined articles, the terms "digital inequality" and "digital divide" are the most frequently used keywords. When analyzing the frequency levels of words used in the abstract sections of the articles, it is concluded that words such as division, regions, internet, students, and education are more commonly used. Countries with Western-centric economies are generally the ones with the highest intensity of research on digital inequality. Consequently, it is emphasized that within this context, considering the economic and technological levels of development, research interests, and existing inequalities, it is essential to investigate different dynamics of inequality in other regions as well.

Keywords: *Digital Inequality, Digital Capital, Digital Divide, Bibliometric Analysis*

GİRİŞ

Dijital eşitsizlik üzerine yapılan erken araştırmalar, erişim eşitsizliğine odaklanmıştır. 1990'ların ortalarından itibaren kişisel bilgisayarların ve internetin yaygınlaşmasıyla birlikte dijital eşitsizlik üzerine araştırmalar ortaya çıkmıştır. Dijital eşitsizlik araştırmasının ilk aşaması, kullanıcılar ve kullanıcı olmayanlar ikiliğine yani internete erişimi olanlar ve olmayanlar üzerinden değerlendirilmiştir. (Selwyn, 2004: 341-362). Birinci düzey eşitsizlikler, teknolojiye erişimin teknolojiden otomatik olarak yararlandığını ve sorunları erişilebilir ve erişilemez bir düzeye indirgediğini savunan teknolojik determinizm yaklaşımını yansıtmaktadır. Beceri kullanımındaki eşitsizlikler, ikinci nesil dijital eşitsizlik biçimleri olarak tanımlanmaktadır (Attewell, 2001: 252-259, Hargittai, 2001:37, DiMaggio vd, 2004: 355-400). Erişim eşitsizliğini ele almak, dijital eşitsizliğin öteki yönlerini ele almaktan nispeten daha kolay olsa da erişim eşitsizliğinin tamamen ortadan kalktığını söylemek yanıltıcı olacaktır. Uluslararası Telekomünikasyon Birliği'ne (ITU) göre; 2005 yılında global nüfusun %16,8'i interneti aktif biçimde kullanır iken bu miktarın 2019 yılında (ITU tarihsiz) %53,6 gibi bir orana yükseldiği görülmektedir. Mevcut veriler, erişim düzeylerinde önemli bir artış olduğunu göstermekte, ancak aynı zamanda, dünya nüfusunun büyük bir kısmının hala internete erişimden yoksun olduğu anlaşılmaktadır. Erişim boşlukları, ülkeler bakımından gelişmiş, gelişmekte olan, az gelişmiş ülkeler arasında ciddi düzeyde farklılıklar göstermektedir. ITU'nun 2018 "Measuring the Information Society" raporuna göre gelişmiş ülkelerdeki her 5 kişiden 4'ü çevrimiçi durumda ve bu da gelişmiş ülkelerdeki internet penetrasyonunun doyunluk seviyelerine ulaştığını göstermektedir (URL-1).

Türkiye açısından bakıldığında, erişim sorunlarının ele alınmasında yıllar içinde önemli ilerleme kaydedilmesine rağmen, özellikle kentsel ve kırsal alanlarda kadın ve erkek nüfusu arasındaki erişim uçurumunun hâlihazırda devam eden bir problem olduğu görülmektedir. Nitekim TÜİK verilerine göre, 2004'ten 2019'a kadar evde internet kullanımı %18,8'den %75,3'e yükselmiştir. Bu düzey erkeklerde %25, kadınlarda %12,1'den sırasıyla %81,8 ve %68,9'a yükselmiştir (Özsoy, 2020:12). Ancak ilgili veriler dijital eşitsizliğin olmadığını göstermemektedir. Sosyo-demografik eşitsizliğin erişim açıklarını belirlemede önemli bir faktör olduğunu göstermektedir. Cinsiyet, yaş ve eğitim, beceri eşitsizliğinin belirlenmesinde önemli değişkenler olarak görülmektedir.

Literatürde dijital eşitsizlik çerçevesinde bibliyometrik çalışmaların oldukça kısıtlı olduğu dikkat çekmiştir. Bu kısıttan yola çıkılarak günümüzde internet, toplum ve toplumsal eşitsizlikler üzerine gerçekleştirilen "dijital eşitsizlik" anahtar kavramı merkeze konularak dünya ölçeğinde gerçekleştirilen dijital eşitsizlik çalışmalarını sınıflandırmak amacı ile bibliyometrik bir analiz gerçekleştirilmiştir.

Gerçekleştirilen bu analiz ile dijital eşitsizlik alanına ilişkili çalışmaların yıllara, dergilere göre dağılımı, en fazla atıf alan çalışmalar ve atıf sayıları, çalışmaların

anahtar ve özet bölüm kelime ağı, ortak atıf ağı, bibliyografik eşleşme analizi, ortak yazarlık analizinde ülke ve üniversite işbirlikleri ele alınarak “dijital eşitsizlik” alanında gerçekleştirilen çalışmalara ilişkin yapının ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda Scopus veri tabanı üzerinde taranan dijital eşitsizlik konulu çalışmalar incelenmiştir. Elde edilen verilerin VOSviewer 1.6.6 yazılımı ile görselleştirilmiştir. Bu makale dünya ölçeğinde gerçekleştirilen Scopus veri tabanına dahil dijital eşitsizlik alan yazınına ilişkin bir çerçeve sunmayı amaçlamaktadır.

TEORİK ARKA PLAN

İnternet eşitsizlikleri, bireylerin yaş, cinsiyet, sosyo-demografik statü gibi unsurlara göre internet kullanımı ya da internet erişiminde yaşadıkları eşitsizlikler durumu olarak tanımlanabilir. Toplumun ayrıcalıklı bir kısmının “enformasyon toplumunun” avantajlarından yararlanabilmesine karşın dezavantajlı konumda bulunan kişilerin bu avantajlardan mahrum kalması internet eşitsizliği olarak ifade edilmektedir (Van Dijk, 2005: 140). Van Dijk’e göre yapısal eşitsizliğin, bağlantı eşitsizliği yaşayan sınıfın ve daha düşük eğitim düzeyine sahip kişilerin günümüz işgücü piyasasında iş, siyaset ve toplumsal alana katılım noktasında dezavantajlı durumda olduğu vurgulanmaktadır.

Manuel Castells (2011:5), küreselleşmenin ve iletişim teknolojilerinin etkisiyle ağ toplumunun oluştuğunu ve bu toplumun yapısında yer alan ağların insan etkileşimlerini ve ekonomik ilişkileri şekillendirdiğini öne sürmektedir. Ağ toplumu, iletişim ve pazarların yayılması açısından küresel bir toplumdur ancak yapısal eşitsizlik bu alanda da varlığını sürdürmektedir. Afrika örneğinde, küresel ağ toplumunun mevcut biçiminde kıtanın ekonomiye, yönetim biçimine, kültüre ve teknolojiye erişim ve katılım olanaklarının sınırlı düzeyde olduğu görülmektedir. Ekonomik zenginlik, küresel siyasi karar almayı, küreselleşmeyi şekillendiren dünya görüşlerini ve yaşam tarzlarını, teknolojik standartları ve uygulamaları belirleyen önemli bir unsurdur. Nitekim günümüzde küreselleşme, Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa ve Japonya’dan oluşan hegemonik bir üçlünün egemen olduğu eşitsiz bir sürece işaret etmektedir (Fuchs, 2006: 106). Dijital teknolojilerin gelişimi ile dijital eşitsizlik biçimleri de farklılık göstermektedir. Dijital ilişkilerin ekonomik, politik ve kültürel bağlamlarının tartışılması dijital eşitsizliğin boyutlarına ulaşabilmek açısından önemlidir. Dijital eşitsizlik, bireylerin çevrimdışı durumlarından bağımsız olarak analiz edilmemelidir. Bireyin çevrimiçi konumları ile çevrimdışı konumları arasında sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik faktörlerin etkisi dikkate alınmalıdır (Robinson vd, 2015: 570). Dijital eşitsizlik çalışmaları, sosyal eşitsizliklerin temelindeki gelir de dahil olmak üzere geleneksel sosyal yapıların da dijital eşitsizlikleri etkilediğine dikkat çekmektedirler (Ragnedda & Muschert, 2015: 305-316). BİT’lere erişim ve dijital teknolojileri kullanım düzeyindeki eşitsizlikler bireylerin sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel farklılıkları ile ilgili olup bireylerin çevrimiçi ve çevrimdışı konumunu

etkilemektedir (Van Deursen, 2017: 354-375).

Halford & Savege (2010: 942), eşitsizliklerin sermayeler açısından anlaşılması için teknolojik varlıkların toplumsal hayatta avantaj elde etme etkisini anlamamız gerekliliğine değinmektedir. Sermayelerin dağılımını dijital eşitsizliklerin bir açıklaması olarak görmekte ve sermayelerin üç temel biçiminin internet kullanımının farklı sonuçlarına odaklanarak başka bir sermaye biçimi olan ‘dijital sermaye’ kavramı üzerinde dururlar. Dijital sermaye, birincil biçimlerinden (kültürel, sosyal ve ekonomik) farklı olarak ikincil bir sermaye biçimidir ve tarihsel olarak biriktirilen ve toplumsal yaşamın farklı alanlarında aktarılan dijital yeterliliklere ve teknolojilere gönderme yapmaktadır (Ignatow & Robins, 2017: 955, Ragnedda ve Ruiu, 2020: 19). Ragnedda, vd., (2020:5), dijital sermayenin bileşenlerini dijital sahiplik ve dijital yetkinlik olmak üzere iki kategoriye ayrılmakla birlikte her bir kategorinin kendi içinde sınıflandırıldığını ifade etmektedir. dijital sermaye, dijital eşitsizlik seviyeleriyle etkileşim halindedir. Erişimle ilgili bileşenler, ilk seviye eşitsizlikle etkileşim halindeyken, dijital beceriler ise ikinci ve üçüncü seviyelerle ilişkilidir. Bilişim teknolojilerine erişimdeki eşitsizlikler, ekipman türü, bağlantı türü, çevrimiçi harcanan zaman ve destek gibi unsurlar, dijital sermayenin dijital erişim bileşenini oluştururken bireysel dijital beceriler, internet deneyiminin kalitesini ve kullanım türlerini belirleyerek ikinci seviye eşitsizlikle etkileşimde bulunmaktadır. Dijital sermaye, dijital erişim ve yetkinliklerin sonucu olarak çevrimiçi faaliyetlerin miktarını ve niteliğini belirlerken, aynı zamanda internet kullanımından elde edilen somut sonuçları belirleyerek üçüncü seviye dijital eşitsizlikleri etkilemektedir.

Dijital eşitsizlik çalışmaları, erişimde, cinsiyetin, yaşın, eğitim düzeyinin dijital yetkinlik düzeylerini etkilediğini göstermektedir. Bireyin yaşı arttıkça dijital sermaye düzeyinin de düştüğü görülmektedir (Fox, 2004: 42; Hargittai & Hinnant, 2008: 620, Niehaves & Plattfaut, 2014: 724). Birleşik Krallık gibi gelişmiş ülkelerde yürütülen yakın zamanlı araştırmalarda internete erişimde kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin kapandığı görülmüştür (Blank & Groselj, 2014:418). Ancak BİT’lere erişimdeki eşitsizlikler azalmış olsa da çevrimiçi etkinliklerin çeşitliliği ve dijital beceriler açısından erkekler ve kadınlar arasında dijital eşitsizlikler günümüzde devam etmektedir (Hargittai & Shaw, 2015: 430). Eğitim düzeyine ilişkin çalışmalar, bireylerin eğitim düzeyinin internete erişimi (Attewell, 2001: 255; Clark & Gorski, 2001, 2002: 30-40), dijital katılım düzeyini (Mossberger vd, 2007: 6, Shelley, 2009: 139-147) ve çevrimiçi etkinliklerin türünü güçlü ve olumlu bir şekilde etkilediğini göstermektedir. Van Deursen ve Van Dijk, (2013), erişim, katılım ve çevrimiçi etkinlikler olmak üzere bu üç özelliğin eğitim durumu yüksek olan bireylerde daha gelişmiş olduğunu ifade etmektedir. Dijital eşitsizlik çalışmalarında odaklanılan bir diğer alan ise bölgesel farklılıklardır. İnternet erişiminin daha yüksek olduğu kentsel alanlara göre internet bağlantısının ya da erişiminin daha düşük olduğu kırsal alanlarda

dijital eşitsizlik düzeyinin daha yüksek olduğu görülmektedir (Ashmore vd, 2015: 415, Philip vd, 2017: 388). Dijital eşitsizliği etkileyen ekonomik, politik ve sosyal unsurların dikkate alınması önemlidir. Türkiye açısından bakıldığında, erişim sorunlarının ele alınmasında yıllar içinde önemli ilerleme kaydedilmesine rağmen, özellikle kentsel ve kırsal alanlarda kadın ve erkek arasındaki erişim uçurumunun hâlihazırda devam eden problemlerden biri olduğu bilinmektedir. Nitekim TÜİK 2004 yılından bu yana her yıl “Hane Halkı Bilgi Teknolojileri Kullanım Anketi” yapmaktadır. İlgili anket bulgularına göre; Türkiye’de internet erişim oranı 2004 yılında %7 iken, 2019 yılında bu oran %88,3’e ve evde internet bağlantısına sahip olma düzeyi ise %18,8’den %75,3’e yükselmiştir. Bu oranların cinsiyete göre dağılımı 2004 yılında erkeklerde %25, kadınlarda %12,1’dir. Günümüzde ise bu oran erkekler de %81,8 ve kadınlarda %68,9’a yükselmekle birlikte erişim eşitsizliğinin cinsiyet açısından devam ettiği dikkat çekmektedir.

Türkiye’de etnik kimlik ve yaş faktörleri çerçevesinde yürütülen “Dijital Eşitsizliğin Etnik Yanı: Yaşlı Kürtlerin Teknoloji ile İlişkilenme Deneyimleri” adlı çalışmada; etnik kimlik, yaş, eğitim, cinsiyet, sınıf gibi bir takım belirleyicilerin etkisiyle, BİT’e sahiplik ve kullanım noktasında dezavantajlı konumda olan bireylerin olduğu görülmektedir. Doğu’da yaşayan kişilere oranla Batı’ya göç etmiş veya kent merkezlerinde yaşayan yaşlı Kürtlerin bir kısmının dijital olanaklar açısından daha avantajlı olduğu ifade edilmektedir (Fiğan & Cihangir, 2020: 315). Türkiye’de 2019- 2021 yılları arasında bölgesel düzeyde internet kullanımlarına ilişkin TÜİK verileri incelendiğinde Güneydoğu Anadolu, Kuzeydoğu Anadolu ve Ortadoğu Anadolu bölgesinde yaşayan kadınların internet kullanım oranlarının hem bölgesel hem de cinsiyet değişkenleri çerçevesinde oldukça düşük düzeyde olduğu görülmektedir (URL-2).

Türkiye’de yaş faktörü dikkate alınarak yürütülen dijital eşitsizlik çalışmalarında yeni iletişim teknolojilerine sahiplik, erişim, kullanım yetkinliklerinin ve becerilerin yaş arttıkça düşük düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Yıldırım-Becerikli, 2013: 32, Görgün-Baran vd., 2017: 52, Sütluoğlu, 2020: 18, Arun vd., 2022: 387-410). Türkiye’de dijital yetkinlik düzeyine işaret eden veriler incelendiğinde çevrimiçi hizmetleri kullanma düzeyi e-bankacılık, kamu hizmetleri, vb. hizmetleri kullanma yetkinliklerinde erkeklerin kadınlara göre ilgili becerilerinin daha yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Tarihsel anlamda ilgili veriler incelendiğinde 2015 yılındaki dijital yetkinlik düzeyleri hem kadınlarda hem de erkeklerde 2021 yılına gelindiğinde bir önceki yıla göre artış göstermiş olmasına rağmen ilgili eşitsizliklerin devam ettiği görülmektedir (URL-3). Günümüzde dijital teknolojiler, bireyin ve toplumun hemen her yönünü etkilemektedir. İnternetin yaygınlaşması, bilgiye erişim imkanlarını artırmış, iletişimi kolaylaştırmış ve toplumsal etkileşimi dönüştürmüştür. Ancak, dijital teknolojilere erişimde ve bu teknolojileri etkin bir şekilde kullanmada eşitsizlikler mevcuttur. Bu makale ile dijital eşitsizlik konusunda gerçekleştirilen çalışmalara

ulaşarak ilgili çalışmaların sınıflandırılmasında bibliyometrik analizden faydalanılmıştır.

METODOLOJİ VE BULGULAR

Araştırma sürecinde, Yıldırım & Şimşek (2013: 258) tarafından önerilen özgün format kullanılarak, doğal ortamda algıların ve olayların gerçek ve bütüncül bir şekilde sunulmasının önemi vurgulanmıştır. Bu yaklaşım, araştırma verilerinin gerçek yaşam koşullarına yakın şekilde toplanmasını ve sunulmasını amaçlamaktadır. Bu noktada bibliyometrik analiz, dijital eşitsizlik araştırma alanındaki yayınların ve diğer akademik dokümanların belirli bir zaman diliminde ne kadar arttığını, hangi yazarların ve hangi çalışmaların bu konuda öne çıktığını ortaya koyabilmesi açısından önemlidir. Bibliyometrik araştırma, bir araştırma alanına ait dokümanların analiz edilerek önde gelen eğilimlerin belirlenmesi ve bibliyografik materyalin niceliksel olarak incelenmesini ifade etmektedir. Bibliyometrik araştırma, belirli bir araştırma alanına ait akademik dokümanların (genellikle makaleler, kitaplar, konferans bildirileri gibi) analiz edilerek sayısal verilere dayalı istatistiksel analizlerin yapıldığı bir yöntemdir. Bu analizler sayesinde, belirli konularda, yazarlarda, dergilerde veya yayın yıllarında meydana gelen eğilimler ve değişimlerin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. (Merigó vd., 2017: 532). Bu tür analizler, büyük veri kümelerindeki desenleri ortaya çıkarmak ve araştırma alanının gelişimini, odak noktalarını ve yönlerini anlamak açısından önemlidir. Bibliyometrik analiz, mevcut literatürü derinlemesine inceleme ve analiz etme fırsatı sunmaktadır. Bibliyometri, makalelerin ilerlemesine katkı sağlamak için doğru bir yöntem olarak kabul edilmekle birlikte literatür analizi için önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir (Wang vd., 2014: 1655). Özetle, bibliyometrik araştırma, büyük veri setlerini analiz ederek araştırma alanlarındaki eğilimleri, yönleri ve gelişimi anlama noktasında önemli bir yöntem olarak değerlendirilmektedir.

Araştırma kapsamında ağ analizi tekniğinden de faydalanılmıştır. Ağ analizi bağlantıların ve ilişkilerin birbirleriyle etkileşim içinde olduğu sistemleri incelemek ve anlamak amacıyla kullanılan bir yöntemdir. Ağ analizi, ağların yapısını ve dinamiklerini anlamak, örüntüleri belirlemek, merkezi oyuncuları ve grupları tanımlamak, bilgi yayılımını incelemek gibi amaçlarla kullanılmaktadır. Büyük veri setlerinin içerdiği karmaşıklıkla başa çıkma yaklaşımlarının bir diğer örneği, araştırma alanlarının haritalandırılması amacıyla ağ analizi yöntemlerinin kullanılmasıdır. (Sinkovics, 2016: 328). Bu çalışmada, literatür analizi için bir araç olarak bibliyometrik analiz kullanılmakla birlikte ağların yapısını anlamak, örüntüleri belirlemek, büyük veri setlerinin karmaşıklığının görselleştirilmesi amacıyla ağ analizi kullanılmıştır.

Bu çalışmada, Scopus veri tabanından elde edilen dokümanlar, yayın yılına, atıf sayısına, yayınlandığı dergiye ve en çok atıf alan yazarlara göre incelenmiştir

(URL-3). Scopus'un sosyal bilimler alanında kapsamlı ve güncel bir veritabanı olması, araştırmacıların alanlarında yapılan en son çalışmalardan haberdar olmalarını ve literatür taramaları yapmalarını sağlamaktadır. Eğilimleri belirlemek için yazar anahtar kelime ağı, bibliyografik eşleşme, ortak atıf ağı ve ortak yazarlık analizi gibi yöntemler birlikte kullanılmıştır. Anahtar kelime ağı, en yaygın kullanılan anahtar kelimeleri belirlemek için kullanılmıştır.

Bibliyografik eşleşme, iki belgenin aynı üçüncü bir belgeyi gösterdiği durumları analiz etmektedir. Ortak atıf ise iki belgenin aynı üçüncü bir belgeye atıfta bulunduğu durumları göstermektedir. Ortak yazarlık analizi ise yayınlar arasındaki bağlantıları ve iş birliğini incelemektedir. Tüm bu analizler, bibliyometri yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Ağ haritaları oluşturmak ve literatürü görselleştirmek için VOSviewer 1.6.6 programından faydalanılmıştır. Bibliyometrik haritalama yapmak için popüler bir araç olan VOSviewer, büyük ölçekli verilerin analiz edilmesi oldukça kullanışlıdır (Sinkovics, 2016: 328). Bu analizler, araştırma alanındaki eğilimleri belirlemek ve bibliyografik materyali nicel olarak değerlendirmek ve görselleştirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Anahtar kelime ağ analizi, bir veri setinde birlikte kullanılan anahtar kelimelerin sıklığını inceleyerek boyutlar arasındaki ilişkileri ve etkileşimleri ortaya koymaktadır (Li vd., 2020:1-22).

Araştırmada, VOSviewer 1.6.6 programı kullanılarak ağ haritaları oluşturulmuş ve veriler görselleştirilmiştir. Bu program, mesafeye dayalı bir yöntem kullanarak bibliyometrik haritalama yapmak için yaygın bir şekilde tercih edilmektedir. VOSviewer, veri madenciliği tekniklerini kullanarak metin tabanlı verileri görselleştirmek ve analiz etmek için önemli kolaylıklar sunmaktadır (Sinkovics, 2016: 330). Ağ haritaları, belirli kavramlar, anahtar kelimeler veya yazarlar arasındaki ilişkileri göstermektedir. Dairelerin boyutu, birlikte ortaya çıkma sayısını yansıtarak öğelerin önemini göstermektedir. Dairelerin renkleri ise öğelerin ait olduğu kümeyle ilişkilendirilmektedir. Öğeler arasındaki mesafe, belgelerde bir arada bulunma durumuna göre ilişkilerini göstermektedir. Yakın konumlanan öğeler birbirleriyle güçlü bir ilişkiye sahipken, uzak konumlanan öğeler arasında yeterli ilişki ve benzerlik bulunmadığını göstermektedir.

Araştırmada, bibliyometrik analiz yöntemleri ve VOSviewer uygulaması kullanılarak elde edilen bulgular, literatürdeki önde gelen eğilimleri, alıntılarını, yazarlıkları, coğrafi dağılımları ve anahtar kelime sıklığını ortaya koymaktadır. Bu analizler, araştırma alanında hangi konuların ön plana çıktığını, hangi yazarların etkili olduğunu ve hangi bölgelerde yoğunlaşmanın olduğunu belirlemek için değerli bir kaynak sağlamaktadır. Sonuç olarak, bu araştırma bibliyometrik analizin dijital eşitsizlik konusunda önemini vurgulamaktadır. Bibliyometrik analiz, literatürdeki eğilimleri belirlemek, araştırma alanındaki gelişmeleri takip etmek ve politika yapıcılarına rehberlik etmek için güçlü bir araçtır. Araştırma, bibliyometrik analizin dijital eşitsizlik alanında bilgi sağlamak için değerli

olduğunu göstermektedir. Bu analizler, literatürdeki önemli çalışmaları, atıf sayılarını, işbirliklerini ve anahtar kavramları belirlemek için kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, dijital eşitsizlik konusunda yapılan çalışmaların genellikle atıf alan ve etkili yazarları olduğu görülmektedir. Aynı zamanda, belli başlı anahtar kavramlar ve terimler belirlenmiştir. Araştırma ayrıca coğrafi dağılımı da analiz edilmiş ve bu alanda hangi ülkelerin hangi alanda daha fazla çalışma yaptığı ortaya konulmuştur.

Bibliyometrik analizler, karar vericilere ve araştırmacılara, dijital eşitsizlikle mücadelede hangi alanlara odaklanmaları gerektiği konusunda rehberlik edebilecek önemli bilgiler sağlamaktadır. Ayrıca, bu tür analizler, gelecekteki araştırmalara yön vermek ve bu alandaki politika oluşturma süreçlerine katkıda bulunmak için kullanılabilir bir temel oluşturmaktadır. Sonuç olarak, bibliyometrik analiz, dijital eşitsizlik konusunda bilgi toplamak, eğilimleri belirlemek ve araştırma alanında yapılan çalışmaları değerlendirmek için değerli bir araçtır. Bu analizler, literatürdeki öncelikli konuları ve ilgili aktörleri belirlemek için kullanılabilir ve bu alanda ilerlemeyi sağlamak için önemli bir kaynak oluşturmaktadır.

Bu araştırma kapsamında aşağıdaki sorulara yanıt aranmaya çalışılmıştır;

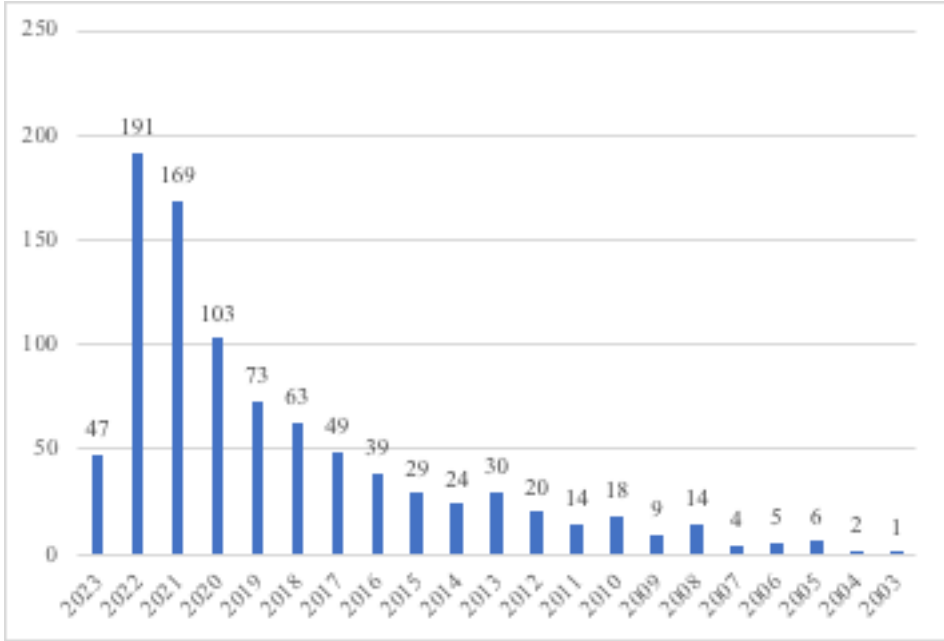
1. Dijital Eşitsizliği konu edinen çalışmaların yıllara göre dağılımı nedir?
2. Dijital Eşitsizliği konu edinen çalışmaların en çok yayımlandığı dergiler nelerdir?
3. Anahtar kelime ağında yaygın olarak kullanılan kelimeler nelerdir?
4. Dijital eşitsizlik konulu çalışmaların bibliyografik eşleşme analizi, çalışmalar arasındaki benzerlik durumunu nasıl göstermektedir?
5. Dijital eşitsizliği konu edinen çalışmalar referans, dergi ve yazar ortak atıf ağındaki önemli ögeler nelerdir?
6. Ortak yazarlık analizi, üniversiteler ve ülkeler arasındaki iş birliği durumunu nasıl ortaya koymaktadır?

Bu bölümde, Scopus veri tabanı üzerinden erişilen, dijital eşitsizlik konusunda yapılan 910 çalışma değerlendirmeye alınmıştır. Dijital eşitsizlik üzerine yapılan çalışmaların 2003-2023 yıllarını kapsamaktadır. Çalışmaların yayın yılları, makale sayısı, yayımlandığı kurum, yazarlar, yazar atıfları, yazar atıf etkileşimleri ve anahtar kavramlar gibi faktörler Vosviewer veri madenciliği uygulaması kullanılarak analiz edilmiştir.

Yayımlanan Makalelerin Yıllara, Türüne ve Ükelere Göre İncelenmesi

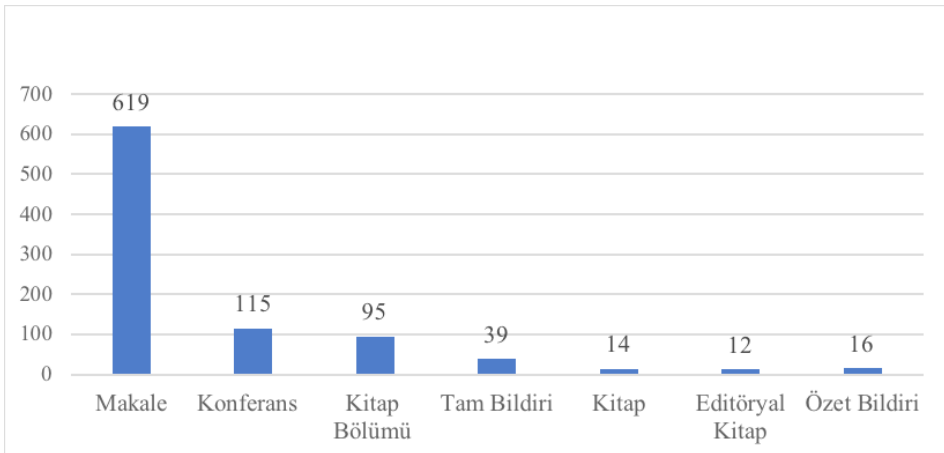
Dijital eşitsizlik üzerine yapılan çalışmaların yıllara göre dağılımı, Grafik 1'de gösterilmektedir.

Grafik 1. Dijital Eşitsizlik Konulu Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı

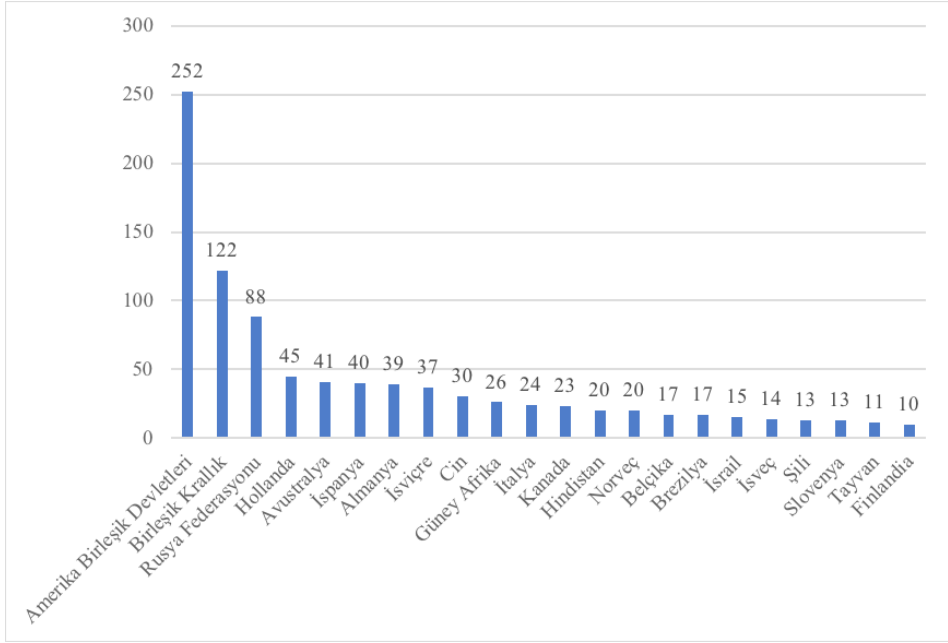
Dijital eşitsizlik ile ilgili çalışmaların 2003 yılında başlamakla birlikte 2010'lu yıllarla birlikte alana ilişkin çalışmaların hızla arttığı dikkat çekmektedir. Öyle ki Covid 19 küresel salgın sürecinde dijital eşitsizlik biçimlerinin bireysel ve toplumsal anlamda yaygınlaşması eşitsizlikleri daha da görünür hale getirmiştir.

Grafik 2. Yayınların Türüne Göre Sınıflandırılması

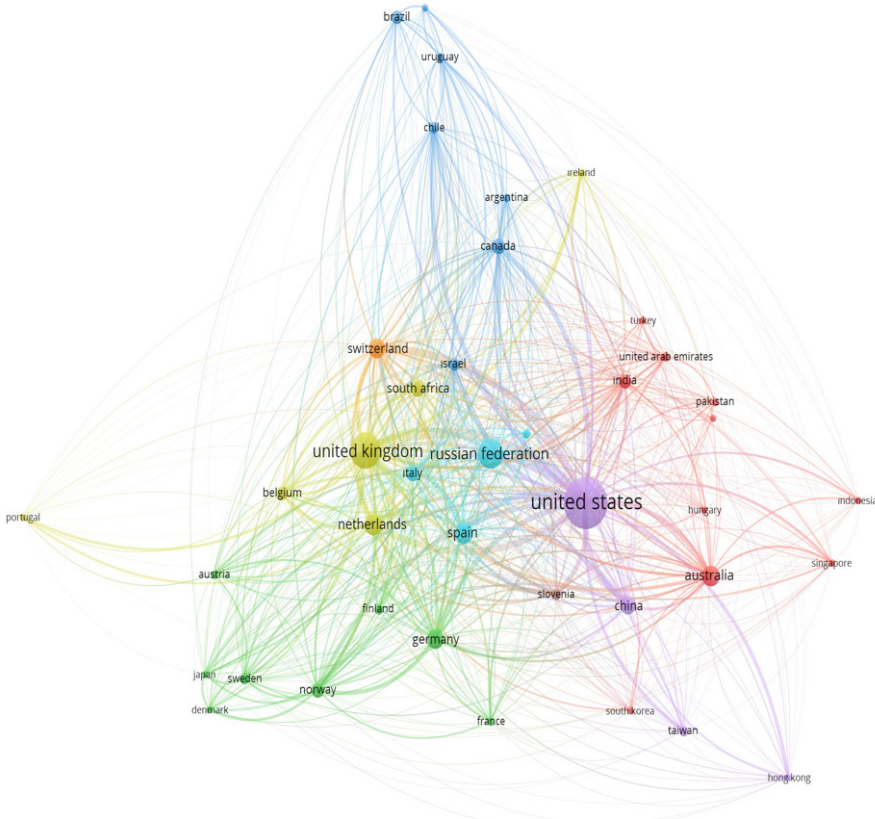
Yayınların türlerine göre dağılımları incelendiğinde 619 adet makale yazıldığı, 115 konferans, 95 kitap bölümü, 39 tam metin bildiri, 14 kitap, 12 editöryal kitap ve 16 özet bildiriden toplam 910 çalışma bulunmaktadır.

Grafik 3. Ülkelere Göre Yayın Sayıları

Yayınların ülkeler açısından dağılımları incelendiğinde 122 yayınlı ABD ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Birleşik Krallık ve sırası ile Rusya Federasyonu, Hollanda, Avustralya, İspanya, Almanya, Çin, Güney Afrika, vd., şeklinde devam etmektedir. Ortak yazarlık analizi, belirli bir alanda iş birliği yapılan projelerin sistemli yapısını ortaya çıkarmak için kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntem, iş birliği yapan öğeler arasındaki ağı göstermekte ve aynı zamanda bu öğelerin bağlantı sayısını ve bağlantıların toplam gücünü göstermektedir. Bu analiz, dijital eşitsizlik çalışmalarıyla ilgili olarak ülkeler arasındaki ortak çalışmalarda kullanılmıştır. Bu çalışmada, en az 5 dokümana sahip olan ülkeler arasında 90 ülke arasında iş birliği yapıldığı belirlenmiştir. Bu kriteri karşılayan 41 ülke eşik değerini geçerek, farklı kümelerde toplanmıştır.

Şekil 1. Yayınların Ülkeler Arasında İş Birliği Ağ Analizi

10047 atıf sayısı ve 18083 bağlantı gücü ile Amerika Birleşik Devletleri, mor kümeyi temsil etmektedir. Birleşik Krallık 122 belge, 1796 atıf ve 11910 toplam bağlantı gücü ile ikinci sırada ve sarı kümeyi temsil etmektedir. 88 belge ve 280 atıf ve 2336 bağlantı gücü ile Rusya turkuaz, 23 belge, 1620 atıf ve 3153 toplam bağlantı gücü ile mavi kümeyi Kanada takip etmektedir. Avustralya 40 belge, 601 atıf, 3014 bağlantı gücüyle pembe kümenin, İsviçre 37 belge, 1450 atıf ve 5333 bağlantı gücü ile turuncu kümenin merkezindedir. İlgili ülkeler arasındaki bağlantının oldukça güçlü olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 1: Yazarların Yayın Ve Atıf Sayısı Bakımından İncelenmesi

Yazar	Yayın Sayısı	Atıf Sayısı
Hargittay, E.	29	1016
Ajam Van Deursan	16	1644
Jagm Van Dijk	8	1425
Coten, Sr	8	803

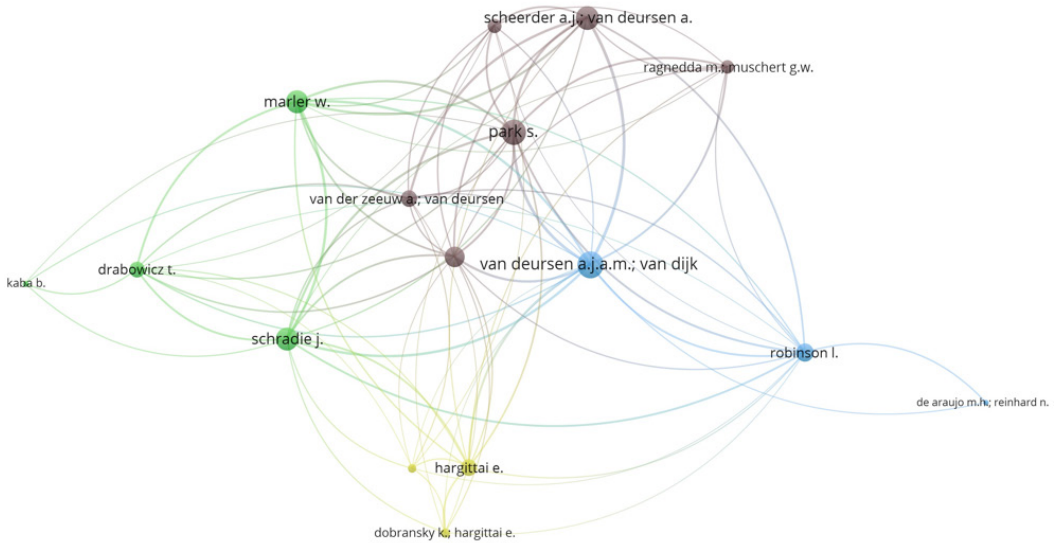
Schulz, J.	9	672
Robinson, L.	16	511
Ragnedda, M.	18	328
Reisdorf, M.Ö.	16	326
Eynon, R.	8	165
Büchi, M.	9	149

Tablo 1’de dijital eşitsizlik konulu çalışmalarda en fazla yayın yapan ve atıf alan 10 yazara yer verilmiştir.

Yazar/ Yazarların Ortak Atıf Ağı

Yazarların ortak atıf analizi için bir yazarın minimum atıf sayısı 3 olarak belirlenmiştir. Bu kriteri karşılayan 823 yazardan 16’sı eşik değeri geçmiş ve bu nedenle haritalandırmada toplam 16 yazar yer almaktadır. Yazarlar, ortak atıf analizi sonucuna göre 4 farklı kümeye ayrılmıştır. En büyük kümeyi mor renkli (16) yazarlar oluştururken, ikinci en büyük küme yeşil renkte ve 4 yazardan, üçüncü küme mavi renkte ve 3 yazardan, dördüncü küme ise sarı renkte ve 3 yazardan oluşmaktadır.

Şekil 2. Yayınların Yazar Ortak Atıf Ağ Analizi

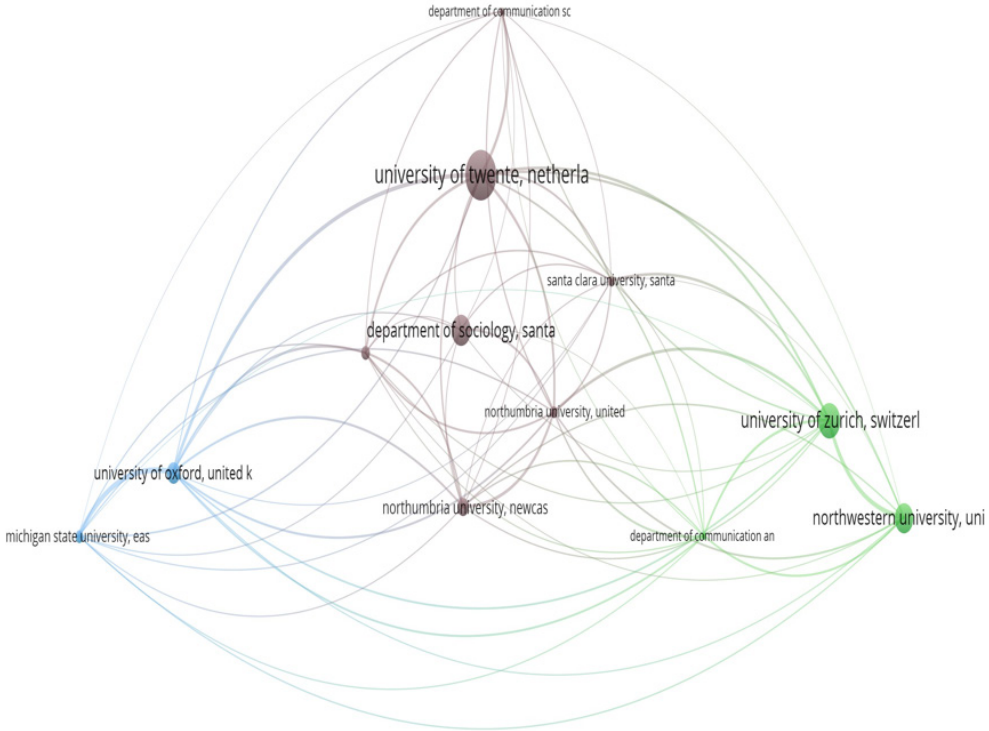

Ortak atıf analizinde alıntılara odaklanıldığında en fazla alıntı (1372) yapılan yazar Van Deursan ve Van Dijk ve mavi kümeyi temsil etmektedir. İkinci en fazla alıntıya sahip yazar 1019 alıntı ile Hargittai ve sarı kümeye, üçüncü ve dördüncü en fazla alıntı yapılan yazarlar ise Park, Drabowicz, Scradie ve Ragnedda olarak analiz edilirken yazarların bağlı olduğu kümeler ise sırası ile yeşil ve mordur. Alıntı sayıları dikkate alındığında mavi ve sarı kümelerin öncü olduğu bu kümelere yer alan yazarların mor ve yeşil kümelerdeki yazarlarla yakın ve güçlü ilişki içinde olduklarının bir göstergesidir.

Yayın Ve Kurum İş Birliği Ağ Analizi

Üç kümeden oluşmaktadır. 1. Mor kümede 7 departman, 2. Yeşil kümede 3 ve 3. Mavi kümede 2 departman bulunmaktadır. Hollanda Twente Üniversitesi, Birleşik Krallık Northumbrian Üniversitesi, ABD, Oxford Üniversitesi, Michigan Üniversitesi, İsviçre Zürih Üniversitesi, Northwestern Üniversitesi arasında iş birliği olduğu görülmektedir. İletişim bilimleri ve sosyoloji bölümlerinin dijital eşitsizlik çalışmalarında öncü olduğu dikkat çekmektedir.

Şekil 3. Yayınların Kaynak Yayınların Kurumlar Arasında İş Birliği Analizi

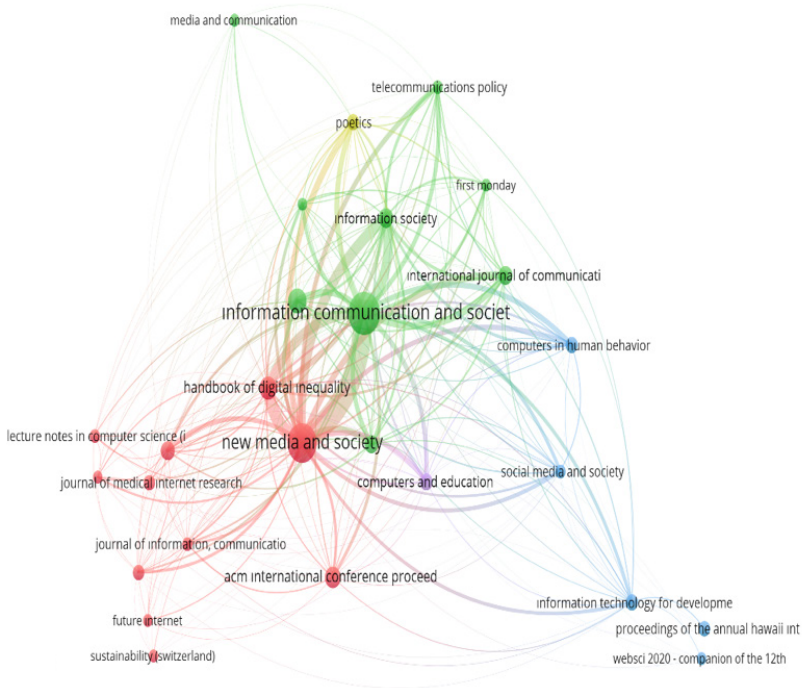
İletişim bilimleri ve sosyoloji bölümlerinin dijital eşitsizlik çalışmalarında öncü olduğu, üç küme olarak ayrılan departmanların üniversiteler arasında iş birliği yaptığı görülüyor. Bu bilgilere dayanarak, ilgili üniversitelerin iletişim bilimleri ve sosyoloji alanlarında dijital eşitsizlikle ilgili çalışmalarda öncü olduklarını ve iş birliği yaptıklarını söyleyebiliriz.

Dijital Eşitsizlik Çalışmalarının Yayınlandığı Dergilerin İlişki Ağı

Haritalamada, öğeler daire şeklinde temsil edilir ve bir öğenin etkinliği ne kadar yüksekse, daire o kadar büyük olur. Bu şekilde, öğelerin daha geniş bir boyutta olması, yayımlanan makale sayısını yansıtmaya ve makalelerin etkinlik düzeyi hakkında yorum yapmak için daha fazla bilgi sağlamaktadır. Öğeler arasındaki bağlantıları temsil etmek için çizgiler kullanılır. Dergiler arasındaki bağlantının kısa mesafede veya yakın konumda olması, bu dergiler arasındaki ilişkinin gücünü vurgulamaktadır.

491 kaynaktan en az 5 yayın kodlandığında eşiği 30'u geçmiştir. 30 kaynak 5 kümeden oluşmaktadır. Toplam bağlantı gücü 6251'dir 1 kırmızı küme 11, 2. Yeşil küme 9, üçüncü mavi 5, 4. Sarı küme 1, 5. Mor küme 1 değerden oluşmaktadır.

Şekil 4. Çalışmaların Yayınlandığı Dergilerin İlişki Ağı

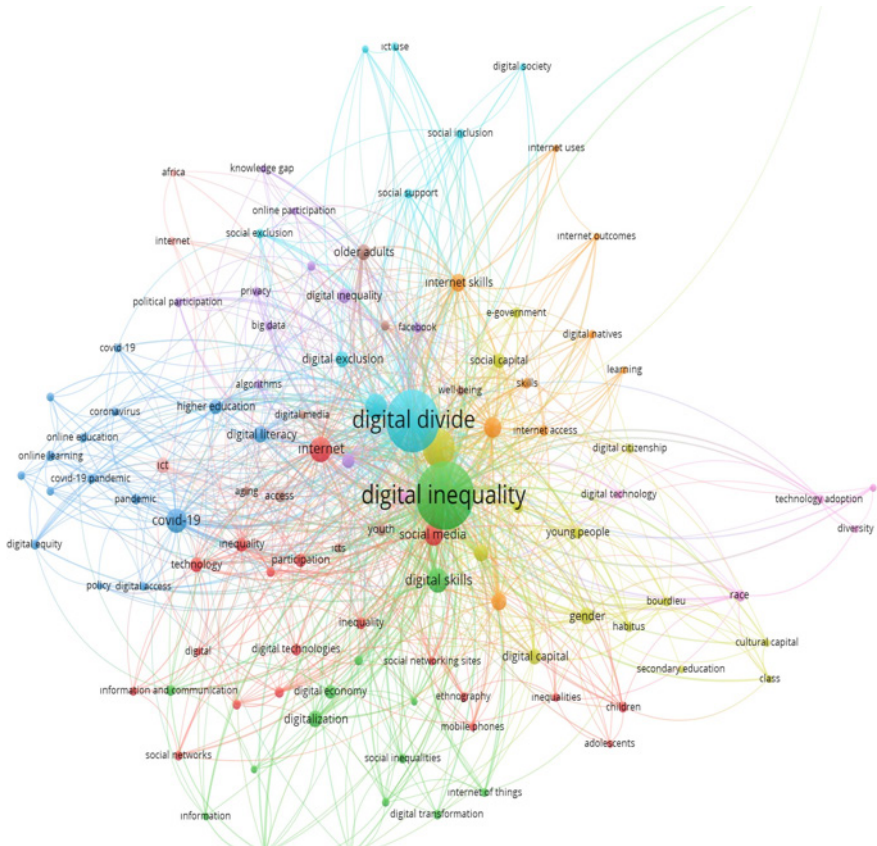

Yukarıda şekil 4’de “Information Communication and Society” dergisi 50 çalışma, 3097 atıf ve 2466 etkileşim ile ilk sırada yer almakta ve yeşil kümeye dahildir. İkinci sırada “New Media and Society” dergisi 45 yayın, 2631 atıf ve 2483 etkileşimle ikinci sırada ve kırmızı kümeyi temsil etmektedir. “Computer in Human Behavior” dergisi 10 yayın ve 897 atıf ve 401 etkileşimle mavi kümenin merkezindedir. “Poetics” dergisi 8 yayın 374 atıf ve 506 etkileşimle sarı kümenin merkezindedir. “Computer and Education” dergisi 9 yayın, 354 atıf ve 391 etkileşimle mor kümenin merkezinde yer almaktadır.

Yazar Anahtar Kelime Ağı

Anahtar kelimelerin oluşturduğu kümeler, iki kelimenin kullanım sıklığına bağlı olarak yakın veya uzak bir bağlantı ile ilişkilendirilir. Bu çalışmada minimum 5 anahtar kelime sayısı seçilmiş, 2099 kelimenin 109’u belirlenen eşik değeri karşılamıştır. Sonuç olarak, 109 anahtar kelime, 921 bağlantı ve 11 kümeden oluşan bir haritalama ortaya çıkmıştır.

Şekil 5. Dijital Eşitsizlik Kavramı İle Bağlantılı Olan Anahtar Kelime Ağ Analizi

Dijital eşitsizlik kavramı, en çok (639) kullanılan anahtar kelimeyi oluşturmaktadır. Ayrıca haritalamada, diğer çalışmalarla en güçlü bağlantıya sahip anahtar kelimenin (331) olduğu görülmektedir. Anahtar kelime sayısı açısından dijital eşitsizlik kavramını dijital bölünme (592), dijital eşitsizlikler (173), dijital içerme (126), internet (107), dijital beceriler (106), internet kullanıcıları (105), sosyal medya (96), covid-19 (89), sosyal eşitsizlikler (73), internet becerileri (71), yaşlı yetişkinler (52), survey (49), eğitim (48), BİT (48), dijital literatür (47), dijital sermaye (47), cinsiyet (46), dijital dışlanma (45), yükseköğretim (44), sosyal sermaye (42), teknoloji (37), dijitalleşme (36), sosyal sınıf (34), genç bireyler (34), ... şeklinde sıralanmaktadır.

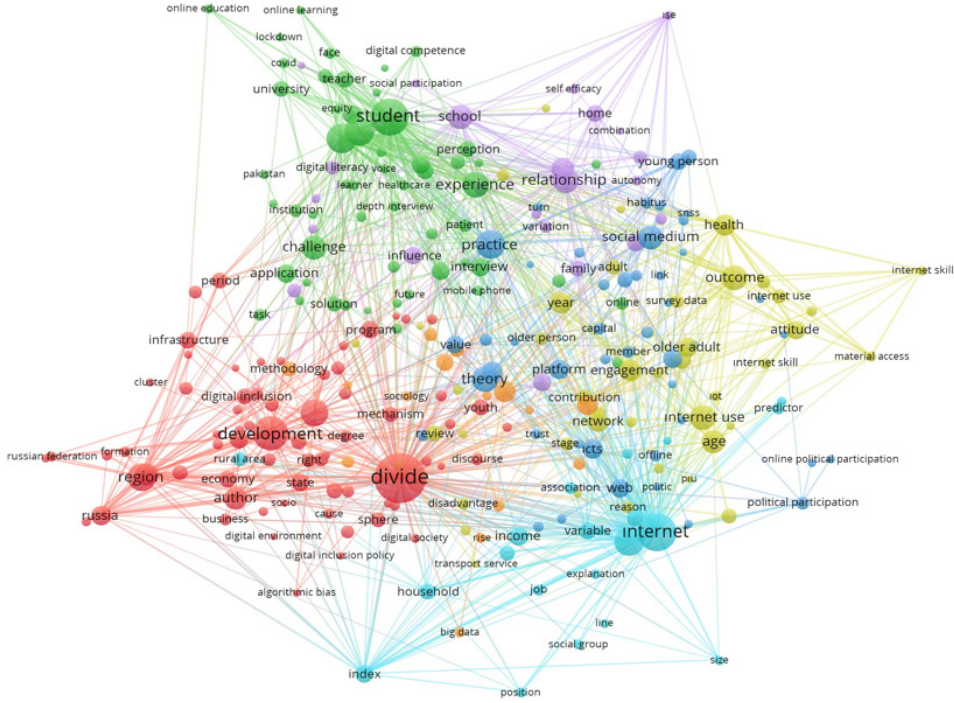
Visvoer, haritalandırma uygulaması kullanılarak gerçekleştirilen bir görsel analizde, Şekil 5’de dijital eşitsizlik anahtar kelimesinin dijital bölünme kavramıyla güçlü bir ilişkisi olduğu belirlenmiştir. Bu ilişki, dijital eşitsizliğin dijital bölünmeyi etkileyen bir faktör olduğunu göstermektedir. Dijital eşitsizlik, bilgisayar ve internet teknolojilerine erişim, beceri ve kullanım açısından bireyler ve toplumlar arasındaki farklılıkları ifade eder. Bu farklılıklar, ekonomik, coğrafi, sosyal ve kültürel faktörlerden kaynaklanabilir. Örneğin, gelir düzeyi düşük olan veya kırsal bölgelerde yaşayan kişilerin bilgisayar ve internete erişimi, bilgi ve becerileri daha sınırlı olabilir. Dijital bölünme ise, bilgi ve iletişim teknolojilerine erişimdeki eşitsizlikleri ifade eder. Bu bölünme, teknolojiye erişimi olmayan veya kısıtlı olan kişilerin bilgiye ulaşma, iletişim kurma ve diğer dijital imkanlardan faydalanma konusunda dezavantajlı durumda olmalarına yol açar. Vosviwer haritalandırma uygulamasıyla elde edilen görsel analizde, dijital eşitsizlik ve dijital bölünme kavramlarının birlikte görüldüğü gösterilmektedir. Bu, dijital eşitsizliğin, bilgi ve iletişim teknolojilerine erişimdeki eşitsizliklerin bir sonucu olarak dijital bölünmeyi etkilediğini gösterir. Dijital bölünmenin azaltılması ve dijital eşitlik fırsatlarının sağlanması için politika yapımcıların ve ilgili paydaşların dikkatini çekmektedir.

Yayınların Özet Bölümünde Geçen Kelimelerin Ağ Analizi

Bir çalışmada özet bölümünde yer alan kelimelerin ağ analizi, bir veri setinde birlikte kullanılan kelimelerin sıklığını göstermektedir. Bu analiz ile özet bölümünde yer alan boyutlar arasındaki ilişkiler ve etkileşimlerin incelenmesi için kelime analizinden faydalanılmaktadır (Li vd., 2020). Yazarların makalelerinin özet kısmında yer alan kelimelerin bir arada kullanılması, belgelerde en yaygın kullanılan kelimeleri ölçmek açısından önemlidir (Mulet-Forteza vd., 2018:1201-1221). Özet metinde kümeleri oluşturan kelimeler, makalelerde her iki kelimenin kullanım sıklığına bağlı olarak birbirine yakın ya da uzak bir bağlantı ile yerleşebilmektedir. Ayrıca, özet metinde geçen kelimeleri oluşturan öğelerin boyutu da kelimelerin birlikte kullanım sıklığıyla orantılıdır.

Analizde anahtar kelime sayısı minimum 10 ve kelimelerin etkinliği %60 seçilerek 12075 kelimededen 364’ü eşik değerini karşılamıştır.

Şekil 6. Özet Bölümünde Geçen Kelimelerin Eşleşme Ağ Analizi

Haritalandırma sonucunda 364 anahtar kelime sayısı ile 7 küme meydana gelmiştir. Dijital eşitsizlik çalışmalarını merkeze alan çalışmaların özet bölümünde “divide” (bölünme) sözcüğü (441) en çok kullanılan sözcük ile kırmızı kümenin merkezinde yer almaktadır. Aynı zamanda haritalamaya baktığımızda diğer çalışmalar ile bağlantı gücünün de önemli olduğu görülmektedir. İkinci sırada “internet” sözcüğü ikinci sırada (239) turkuaz kümenin merkezinde, “student” sözcüğü üçüncü sıra ile yeşil kümenin merkezinde yer almaktadır. “Development” sözcüğü (196) dördüncü sırada, “relationship” sözcüğü (146) mor kümeyi oluşturmaktadır. 5. Sırada, “practice” (143) sözcüğü mavi, altıncı kümeyi ve “internet user” sözcüğü (141) ile sarı ve yedinci kümeyi oluşturmaktadır.

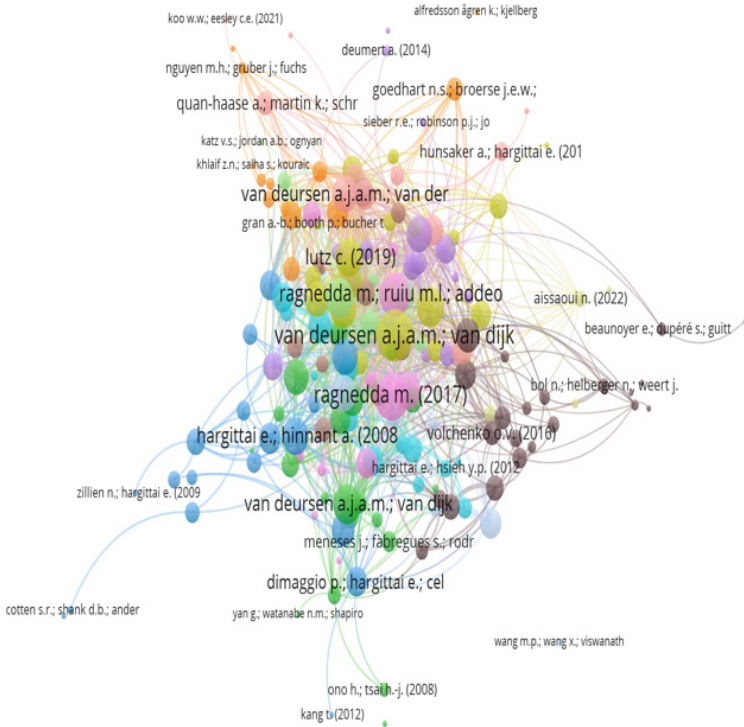
Haritalandırmanın sunduğu bir diğer gösterge ise “divide” bölünme sözcüğünün dijital eşitsizlik çalışmaları ile güçlü ilişki içinde olduğu dikkat çekmektedir. Dijital bölünme sözcüğü ile ilişkili sözcükler incelendiğinde Rusya Federasyonu, gelişim, bölge, dijital içerme, ekonomi sözcükleriyle güçlü bağlantı içinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer biçimde yeşil kümenin merkezinde yer alan student (öğrenci) sözcüğü online eğitim, öğrenme, katılım, deneyim sözcükleri ile yakın ilişki içindedir.

Yayınların Bibliyografik Eşleşme Analizi

Bibliyografik eşleşme analizi, ilgili iki makalenin referans listelerinde ortak bir başka makalenin yer alması durumunda, bu makaleler arasında bir ilişki olduğunu vurgular. Bu analiz yöntemi, literatürde ortak atıf analizini tamamlamak için kullanılır. Ortak alıntı terimi, iki belgenin başka bir belgenin referans listesinde birlikte görünmesini ifade ederken, bibliyografik eşleşme ise bir makale grubunun ortak referanslarının sayısını vurgular. Örneğin, A ve B makaleleri C makalesine atıfta bulunuyorsa, A ve B makaleleri birleştirilir. Bu şekilde, iki makalenin üçüncü bir ortak çalışmadan alıntı yapması durumunda bibliyografik eşleşme meydana gelir. Bibliyografik bağlantı incelemesinde, bir yazarın belirli bir minimum belge sayısı ile sınırlama yapılır (Glanzel, 2003: 53). Bu yöntem, bir yazarın çalışmalarının birbirleriyle nasıl ilişkili olduğunu anlamak ve ortak bir temaya veya konuya odaklanan makalelerin tespitini kolaylaştırmak için kullanılabilir. Aynı zamanda, literatürdeki bilgi ağlarını ve bir araştırma konusuyla ilgili önemli çalışmaları belirlemek için de kullanılabilir.

Bibliyografik eşleşme analizi, akademik araştırma alanında, özellikle literatür taramaları yapılırken, bilimsel çalışmaların ilişkilerini ve önemli referansları anlamak için yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir.

Şekil 7. Yayınların Bibliyografik Eşleşme Analizi

Çalışma kapsamında belge sayısı minimum 10 seçildiğinde 910 makalenin 299'u eşik değeri geçmiştir. Şekil 7'de sunulan haritalandırmada 83 yazar bulunmaktadır. Haritalandırma sonucunda 8 küme meydana gelmiştir. Atıf sayısı 850, bağlantı gücü 106 ile Hargittai ve Hinnat mavi kümeye önderlik etmektedir. Van Deursan ve Van Dijk atıf ve 118 bağlantı gücüyle sarı kümeye, Ragnedda 148 atıf ve 189 bağlantı gücüyle pembe kümeye öncülük etmektedir. Kümeler arasındaki durum incelendiğinde atıf gücü ve bağlantı gücü bakımından Hargittai ve birlikte çalıştığı kişiler, Van Deursan, VanDijk ve Ragnedda'nın dijital eşitsizlik çalışmalarına öncülük ettiği görülmektedir.

Bulgular

Bulgular, dijital eşitsizlik alanındaki çalışmaların artış gösterdiğini ve Covid-19 salgınının bu eşitsizlikleri daha da belirgin hale getirdiğini göstermektedir. Bilgisayar ve internet teknolojilerine erişim, beceri ve kullanım açısından bireyler ve toplumlar arasındaki farklılıkların önemini vurgulamaktadır. Çalışmaların yayın türlerine bakıldığında, en çok çalışmanın yayınlandığı ülkenin ABD olduğu görülmektedir. Bu, dijital eşitsizlik alanında yapılan araştırmaların büyük bir kısmının ABD merkezli olduğunu göstermektedir. Birleşik Krallık, Rusya, Hollanda, Avustralya gibi ülkeler de dijital eşitsizlik konusunda önemli çalışmalar yapan ülkeler olarak öne çıkmaktadır. Bu ülkelerde dijital eşitsizlikle ilgili çalışmaların yaygın olmasının arkasında teknolojik altyapı, finansal destek, üniversitelerin rolü, medyanın etkisi gibi faktörlerin etkisi önemlidir. İlgili ülkelerdeki araştırmalar, dijital eşitsizliği anlamak ve azaltmak için önemli bilgiler sunma noktasında önemlidir.

Atıf sayılarına ve bağlantı gücüne bakıldığında, ABD ve Birleşik Krallık'ın en önde gelen ülkeler olduğu görülmektedir. Bu ülkelerdeki araştırmacılar ve yazarlar, dijital eşitsizlik alanında öncü çalışmalara imza atmaktadır. Çalışmada, ABD ve Birleşik Krallık'ın dijital eşitsizlik araştırmalarında öncü konumda olduğu görülmektedir. Bu ülkelerdeki araştırmacılar ve yazarlar, dijital eşitsizlik konusunda önemli çalışmalara imza atmış ve diğer ülkelerle güçlü bağlantılar kurmuşlardır. Bu durum, dijital eşitsizlikle mücadelede bilgi ve deneyim paylaşımının önemini ortaya koymaktadır.

Yazarlar arasında en çok alıntı yapılan isimler arasında Hargittai, Van Deursan, Van Dijk ve Ragnedda öne çıkmaktadır. Bu yazarların dijital eşitsizlik çalışmalarına yaptıkları katkılar ve alıntı sayıları, diğer yazarlarla yakın ilişki içinde olduklarını göstermektedir. Bu bağlamda, dijital eşitsizliğin çözümüne yönelik ilerlemelerin, bu öncü araştırmacıların çalışmalarına dayanması gerektiği sonucuna varılabilir.

Visvoer haritalandırma analizi, dijital eşitsizlik kavramının "dijital bölünme" kavramı ile güçlü bir ilişkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Dijital eşitsizlik çalışmalarında, bilgi ve iletişim teknolojilerine erişimdeki eşitsizliklerin dijital bölün-

meyi etkilediği dikkat çekmektedir. Dijital eşitsizlik, bilgi ve iletişim teknolojilerine erişimdeki farklılıkları ifade ederken, dijital bölünme ise bu eşitsizliklerin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca "student" (öğrenci) kelimesinin de "bölünme" kavramı ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu kapsamda bulgular, öğrenciler arasında BİT cihazlarına, internete ve diğer teknolojik kaynaklara erişimdeki farklılıklara dikkat çekilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Araştırma bulguları dijital eşitsizlik çalışmalarının özellikle sosyoloji ve iletişim bilimleri alanında yürütüldüğünü göstermektedir. Bu noktada işletmeler açısından dijital eşitsizlik alanında gerçekleştirilen çalışmaların ön plana çıkmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

SONUÇ

Elde edilen sonuçlar, dijital eşitsizlik alanındaki çalışmaların ABD ve Birleşik Krallık gibi ülkelerde yoğunlaştığını göstermektedir. Dijital eşitsizlik konusundaki araştırmaların en yoğun olduğu ülkelerin büyük ölçüde Batı merkezli ekonomiler olduğu görülmektedir. Bu durumda mevcut eşitsizliklerin ve araştırma ilgilerinin, ekonomik ve teknolojik gelişmişlik düzeylerinin de dikkate alınarak diğer bölgelerdeki farklı eşitsizlik dinamiklerinin de araştırılması gerekliliği vurgulanmalıdır. Özellikle farklı coğrafyalardaki eşitsizlikleri anlamak adına uluslararası işbirliklerinin desteklenmesi gerekmektedir. Ülkeler arası eşitsizliklerin yanı sıra, yerel ve bölgesel düzeydeki eşitsizliklerin de anlaşılması önemlidir. Bu bağlamda, yerel eşitsizlikleri belirlemek ve çözüm önerileri geliştirmek adına detaylı çalışmalar yapılmalıdır.

Dijital eşitsizlik çalışmalarında, bilgisayar ve internet teknolojilerine erişim, beceri ve kullanım farklılıklarının önemli olduğu görülmektedir. Bu farklılıklar, ekonomik, coğrafi, sosyal ve kültürel faktörlerden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle toplum genelinde dijital okuryazarlık eğitime ve dijital beceri düzeylerinin artırılmasına yönelik çabaların artırılması gerekmektedir. Erişim eşitsizliği ile mücadele etme noktasında altyapı eşitsizliğini azaltmaya yönelik politikaların geliştirilerek, bu alandaki çabaların desteklenmesi gerekmektedir. Hükümet, teknoloji şirketleri ve medya kuruluşlarının, dijital eşitsizliğin azaltılmasında etkin bir rol üstlenmeleri gerekmektedir. Bu çerçevede, erişim fırsatlarının artırılması, dijital okuryazarlığın ve becerilerin geliştirilmesi noktasında projeler geliştirilmesi önemlidir.

Dijital eşitsizlik literatürü, dijital eğitim ortamına ilişkin eşitsizliklerin önemli bir sorun olarak öne çıktığını göstermektedir. Eğitimde teknolojinin yaygınlaşması ve dijital araçların kullanımının artması, öğrenciler arasında yeni bir eşitsizlik boyutunu gündeme getirmiştir. Bu kapsamda eğitim kurumları, öğrenciler ve öğretmenler arasında internete, dijital araçlara ve diğer teknolojik kaynaklara erişimdeki farklılıklar temelinde araştırmaların yapılması da oldukça önemlidir. İşletmelerde dijitalleşme iş süreçlerinin optimize edilmesi, müşteri deneyimlerinin

geliştirilmesi, veri analitiğiyle daha iyi kararlar alınması ve yeni iş fırsatlarının değerlendirilmesinde önemli bir faktördür. Teknolojinin işletmeler üzerindeki etkisi genellikle rekabet avantajı sağlama, maliyetleri düşürme, üretim süreçlerini hızlandırma, veri analitiğiyle daha iyi kararlar alma gibi hedeflerle ilişkilendirilse de işletmelerin teknolojiye erişimde ve çalışanların dijital becerileri düzeylerinde de eşitsizlik düzeyleri görülebilmektedir. Nitekim işletmeler, dijitalleşme stratejilerini belirleme noktasında rekabet avantajı elde etmek ve sürdürülebilirliği sağlayabilmeleri için gerekli dijital altyapı ve dijital becerileri seviyeleri yüksek çalışanlara ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle işletmeler açısından da dijital eşitsizlik düzeylerinin belirlenmesine yönelik araştırmalarında dikkate alınmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışma, dijital eşitsizlik konusunda mevcut literatürün derlenerek yapılan araştırmaların konusunu, artışını ve uluslararası boyutunu ortaya koymakta ve alan üzerindeki çalışmalara bir bakış sunmaktadır.

KAYNAKÇA

Arun, Ö. , Binark, M., Taylan, D. Ö. , Kandemir, B. & Şahinkaya, G. (2022). Yaşlıların Toplumsal Sınıfı, Dijital Sermayeleri ve COVID-19 Salgınında Bağlantıda Kalma Pratikleri . *İstanbul University Journal of Sociology* , 42 (2) , 387-410 . DOI: 10.26650/SJ.2022.42.2.0016.

Ashmore, F. H., Farrington, J. H., & Skerratt, S. (2017). Community-Led Broadband in Rural Digital Infrastructure Development: Implications For Resilience. *Journal of Rural Studies*, 54, 408-425.

Attewell, P. (2001). Comment: The First and Second Digital Divides. *Sociology of Education*, 74(3), 252-259.

Bar-Llan, J. (2008). Informetrics at the Beginning of the 21st Century—A Review. *Journal of Informetrics*, 2(1), 1–52.

Blank, G., & Groselj, D. (2014). Dimensions of Internet Use: Amount, Variety, and Types. *Information, Communication & Society*, 17(4), 417-435.

Castells, M. (2011). *The Rise of the Network Society*. John Wiley & Sons.

Clark C., & Gorski P (2001) Multicultural Education and the Digital Divide: Focus on Race, Language, Socioeconomic Class, Sex, and Disability. *Multicultural Perspectives* 3(3): 39–44.

Clark C., & Gorski P (2002) Multicultural Education and the Digital Divide: Focus on Gender. *Multicultural Perspectives* 4(1): 30–40.

Cobo, M. J., López-Herrera, A. G., Herrera-Viedma, E., & Herrera, F. (2011). Science Mapping Software Tools: Review, Analysis, and Cooperative Study Among

Tools. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 62(7), 1382-1402.

Dede Özdemir, Y. (2019) Mobil Medya, Teknoloji ve Toplumsal Cinsiyet: Türkiye'de Akıllı Telefonların Toplumsal Cinsiyetlenmiş Kullanım Pratikleri. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

DiMaggio, P., Hargittai, E., Celeste, C., & Shafer, S. (2004). Digital Inequality: From Unequal Access to Differentiated Use. *Social Inequality*, 355-400.

Fiğan, M., & Cihangir, M. (2020). Dijital Eşitsizliğin Etnik Yanı: Yaşlı Kürtlerin Teknoloji ile İlişkilenme Deneyimleri. (s:315-342) “Dijital Kültür, Dijital Eşitsizlikler ve Yaşlanma” (Fiğan, M., Özdemir, Y. D., & Derneği, A. B, ed). Alternatif Bilişim e-Kitap.

Fox, S. (2004). Older Americans and the Internet: Adapting Government Websites for an Older Audience.

Fuchs, C., & Horak, E. (2008). Africa and the Digital Divide. *Telematics and Informatics*, 25(2), 99-116.

Garrigos-Simon, F.J., Naranga javana-Kaosiri, Y. & Lengua-Lengua, I. (2018). Tourism and Sustainability: a Bibliometric and Visualization Analysis. *Sustainability*, 10(6), 1-23.

Glanzel, W. (2003). Bibliometrics as a Research Field a Course on Theory and Application of Bibliometric Indicators.

Görgün-Baran, A., T. Sarıtaş, C., ve Ş. Kütük, B. (2017). Medyada Kadına Yönelik Şiddet Haberlerinin İçerik Ve Sunum Açısından Analizi: Beyazgazete.com Örneği. *Journal of Sociological Studies/Sosyoloji Konferansları*, (55).

Halford, S. & Savage M. (2010). Reconceptualizing Digital Social Inequality. *Information, Communication & Society*, 13 (7), 937-955. <http://dx.doi.org/10.1080/1369118X.2010.499956>.

Hargittai, E. (2001). Second-Level Digital Divide: Mapping Differences in People's Online Skills. arXiv preprint cs/0109068.

Hargittai, E., & Hinnant, A. (2008). Digital Inequality: Differences in Young Adults' use of The Internet. *Communication Research*, 35(5), 602-621.

Hargittai E, & Shaw A (2015) Mind the Skills Gap: the Role of Internet Know-How and Gender in Differentiated Contributions to Wikipedia. *Information, Communication & Society* 18(4): 424-442.

Ignatow, G., & Robinson, L. (2017). Pierre Bourdieu: Theorizing the Digital. *Information, Communication & Society*, 20(7), 950-966.

Katz, J. E., & Rice, R. E. (2002). *Social Consequences of Internet Use: Access, Involvement, and Interaction*. MIT Press.

Li, M., Lehto, X., & Li, H. (2020). 40 Years of Family Tourism Research: Bibliometric Analysis and Remaining Issues. *Journal of China Tourism Research*, 16:1, 1-22.

Lupaç, P. (2018). *Digital Divide Research*. In *Beyond the Digital Divide: Contextualizing the Information Society*. Emerald Publishing Limited.

Merigó, J. M., Blanco-Mesa, F., Gil-Lafuente, A. M., & Yager, R. R. (2017). Thirty years of the International Journal of Intelligent Systems: A Bibliometric Review. *International Journal of Intelligent Systems*, 32(5), 526-554.

Mossberger, K., Tolbert, C. J., & McNeal, R. S. (2007). *Digital Citizenship: The Internet, Society, and Participation*. MIT Press.

Mulet-Forteza, C., Martorell-Cunill, O., Merigó, J. M., Genovart-Balaguer, J. & Mauleon-Mendez, E. (2018). Twenty Five Years of the Journal of Travel & Tourism Marketing: a Bibliometric Ranking. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 35(9), 1201-1221.

Niehaves B & Plattfaut R (2014) Internet Adoption by the Elderly: Employing IS Technology Acceptance Theories for Understanding the Age-Related Digital Divide. *European Journal of Information Systems* 23(6): 708–726.

Özel, Ç. H., & Kozak, N. (2012). Turizm Pazarlaması Alanının Bibliyometrik Profili (2000-2010) ve Bir Atıf Analizi Çalışması. *Türk Kütüphaneciliği*, 26(4), 715-733

Özsoy, D. (2020). Dijital Bölünme Düzeylerine Dair Literatür Analizi. (s:1-11) “Dijital Kültür, Dijital Eşitsizlikler ve Yaşlanma” (Fiğan, M., Özdemir, Y. D., & Derneği, A. B, ed). Alternatif Bilişim e-Kitap.

Philip, L., Cottrill, C., Farrington, J., Williams, F., & Ashmore, F. (2017). The Digital Divide: Patterns, Policy and Scenarios for Connecting the ‘Final Few’ in Rural Communities Across Great Britain. *Journal of Rural Studies*, 54, 386-398.

Ragnedda, M., & Ruiu, M. L. (2020). *Digital Capital: A Bourdieusian Perspective on the Digital Divide*. Emerald Group Publishing.

Ragnedda, M., & Muschert, G. W. (2013). The Double Digital Divide and Social Inequality in Asia: Comparative Research on Internet Cafes in Taiwan, Singapore, Thailand, and the Philippines. In *the Digital Divide* (pp. 305-316). Routledge.

Robinson L, Cotten SR, Ono H, et al. (2015) Digital Inequalities and Why they Matter. *Information, Communication & Society* 18(5): 569–582.

Selwyn, N. (2004). Reconsidering Political and Popular Understandings of the Digital Divide. *New Media & Society*, 6(3), 341-362.

Sinkovics, N. (2016). Enhancing the Foundations for Theorising Through Bibliometric Mapping. *International Marketing Review*, 33(3), 327-350.

Shelley, B. M., Sussman, A. L., Williams, R. L., Segal, A. R., & Crabtree, B. F. (2009). 'They Don't Ask Me So I Don't Tell Them': Patient-Clinician Communication About Traditional, Complementary and Alternative Medicine. *The Annals of Family Medicine*, 7(2), 139-147.

Sütlüoğlu, T. (2020). Dijital Eşitsizlik ve Yoksul Bireylerin Medya Tüketim Pratikleri: Eskişehir Örneği. Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Van Dijk, J. (2005) *The Deepening Divide: Inequality in the Information Society*. London: SAGE.

Van Deursen, A. J., & Van Dijk, J. A. (2019). The First-Level Digital Divide Shifts From Inequalities in Physical Access to Inequalities in Material Access. *New Media & Society*, 21(2), 354-375.

Wang, B., Pan, S. Y., Ke, R. Y., Wang, K. & Wei, Y. M. (2014). An Overview of Climate change vulnerability: a Bibliometric Analysis Based on Web of Science Database. *Natural Hazards*, 74(3), 1649-1666.

Wolcott, H. F. (1994). *Transforming Qualitative Data: Description, Analysis and Interpretation*. Thousand Oaks, SAGE, London.

Yıldırım Becerikli, S. (2013). Kuşaklararası İletişim Açısından Yeni İletişim Teknolojilerinin Kullanımı: İleri Yaş Grubu Üzerine Bir Değerlendirme. *University Faculty of Communication Journal/Istanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi*, (44).

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Genişletilmiş 9. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

URL-1 <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Documents/publications/misr2018/MISR-2018-Vol-2-E.pdf> (Erişim Tarihi: 11.02.2022)

URL-2 [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2021-37437](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2021-37437) (Erişim Tarihi: 11.05.2023)

URL-3 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p> (Erişim Tarihi: 18.11.2022)

URL-4 <https://www.scopus.com/search/form.uri?display=basic#basic> (Erişim Tarihi: 20.06. 2023)